
*Mater Verbi Incarnati. Marija iz Nazareta
prihvaća Sina Božjega u povijesti.*

Zbornik radova XXI. međunarodnog mariološko-marijanskog kongresa,
Rim, 4.-8. prosinca 2004., (Uredio: Vlado Košić), Kršćanska sadašnjost
i Hrvatski mariološki institut, Zagreb, 2005.

Pred nama je velebni i vrijedni Zbornik radova Hrvatske jezične sekcije Hrvatskog-mariološkog instituta čiji naslov glasi: *Mater Verbi Incarnati. Marija iz Nazareta prihvaća Sina Božjega u povijesti*. On je plod sudjelovanja Hrvatskoga mariološkog instituta na već gore označenom kongresu u Rimu kojega je organizirala Papinska međunarodna marijanska akademija (PAMI) na Papinskom lateranskom sveučilištu. Tim je Kongresom ujedno obilježena i 150. obljetnica od proglašenja dogme Marijina bezgrješnog začeća (1854.). U rad Kongresa i značenje Zbornika uvodi nas Predgovor urednika (V. Košića, biskupa), dok nas Kronika Kongresa, iz pera Petra Lubine, tajnika HMI stavlja u ozračje sredine u kojoj se Kongres odvijao i kako se hrvatska sekcija uklopila u opći program cijeloga Kongresa. Iza toga se redaju važna i vrijedna predavanja pojedinih autora. Zbornik ima 448 stranica i 15. je po redu u nizu HMI.

Ako se mariologija treba povratiti na izvore, nužno je da se povrati na otajstvo utjelovljenja, jer je tim događajem u Mariji nebo dotaklo zemlju, Neizmjerni ograničeno, Bog čovjeka. Temeljni i bitni članak mariološke vjere jest istina da je Marija Bogorodica. Crkva to uči, naviješta, priziva u pamet ne samo svetopisamske datosti, nego nas upućuje na saborske zaključke sabora u Efezu (431.) i Kalcedonu (451.). Marijino bogomaterinstvo je izvor svake njezine veličine. Utjelovljenjem je Marija postala središte i srce povijesti spasenja. Bog je odvijeka odlučio utjelovljenje i Mariju predodredio (*praedestnavit*) da bude Majka Utjelovljene Riječi. Ovdje se objavljuje apsolutni primat Kristov a i Marijin preko koje je Riječ trebala uzeti ljudsku narav. Proces nije samo silazni nego je i uzlazni. Počovječenjem Božjim ostvaruje se

pobožanstvenjenje čovjeka i svijeta a to je u konačnici cilj Božjega dolaska među nas. Tu nas još jednom Marija prethodi: ona je prihvatila Sina Božjega i upravo u tom svom prihvaćanju počinje pobožanstvenjenje naše povijesti. Bog je ponudio utjelovljenje Mariji kao slobodnoj osobi, koja je “primila u srce i u tijelo Božju Riječ” (LG 53).

Kad je Bog odredio da Marija bude majka spremio ju je na tu ulogu. Sačuvao ju je od istočnoga grijeha, uresio milošću (κεχαριτωμένη), ispunio ju je svojim darovima. Uznesenje i proslava na nebu jesu kruna te punine darova. Marija je primila sve svoje povlastice radi božanskog materinstva, tj. radi Krista. Božansko majčinstvo čini temelj svih njezinih povlastica i njezina nemjerljiva dostojanstva.

Tri su odlučna časa otajstva utjelovljenja: *pozdrav anđela djevici* koja je “*milosti puna*” (κεχαριτωμένη) koji ukazuje na čistu Božju milost; *Marijin odgovor* prožet poslušnom vjerom i aktivnom odgovornošću; *utjelovljenje Riječi* i izljev Božjega spasenja u život i u povijest svijeta. U svemu tome je prisutno odlučno djelo Duha Svetoga čiji zahvat u utjelovljenju naviješta pashalno otajstvo i već naviješta očitovanje Pedesetnice (Duhova). Utjelovljenje je bilo skandal za hebrejsku kulturu, potpuna zbunjenost za grčku mudrost, u kojoj je vladao dualizam koji je isključivao tijelo i materiju da se veže s božanskim. Utjelovljenje je potpuno paradoksalan i nečuven navještaj koji stoji na prekretnici novozavjetne objave i židovskog pogleda, između kršćanstva i različitih religija i kultura. Utjelovljenje je darovano i željeno s Božje strane radi čiste milosti, u kojoj božanska povijest postaje ljudski događaj i krhki ljudski događaj uzdiže se do božanske povijesti. Božansko-ljudska povijest počinje s Marijom; njezina slobodna vjera jest jedini pravi odgovor na Božji plan; njezino iskustvo milosti jest početak novosti koji će obuhvatiti sve one koji poput nje budu vjerovali. Žena (Gal 4,4-6) koju dobro poznajemo jest iz našega korijena, jest dio onih radi kojih nas je Bog posinio a u tom procesu njoj je dana odlučna uloga.

Očito, da teologija utjelovljenja, vjerna biblijskoj objavi, zahtijeva kao nužno popunjenje i dolaznu točku pashalno otajstvo. Međutim poistovjećivanje otkupljenja sa događajem utjelovljenja jest u opasnosti da se zatamni značenje i spasenjska punina Pashe. Ipak dva događaja ne treba međusobno suprotstaviti nego ih treba promatrati u dubokoj povezanosti, nastavku i razvoju. To nisu dvije soteriologije (istočno-grčka i zapadno-la-

tinska) nego jednostavno različiti naglasci spasenjskog djela, s dodirnim točkama koje su brojnije nego što mislimo.

Klasični skolastički kristološki traktat *De Verbo incarnato* (O Utjelovljenoj Riječi) gledao je čas utjelovljenja jednostrano i naglašavao dolazak Boga čovjeku. Današnja kristologija promatra križ i uskrsnuće kao središnju točku, zbog čega nužno treba promijeniti gledanje na kristologiju utjelovljenja. U kristologiji odozgo, Isusov božansko-ljudski bitak temelji njegovu povijest, u kristologiji odozdo njegov se bitak očituje u povijesti i preko nje. Treba naglasiti, u svakom slučaju, da se puno značenje utjelovljenja ne može uzeti nego u svjetlu pashalnog otajstva. Uostalom utjelovljenje nije završeno u samom sebi, od časa od kad druga osoba Sin uzima tijelo u Marijinu krilu, tada još nije preuzela cjelokupni ljudski položaj od rođenja do smrti i preko smrti.

Mariološki kongres iznio je povijesno-spasenjsku dimenziju koja neprekidno proizlazi iz svih radova, uključujući kako duhovnu dimenziju tako i antropološku dimenziju utjelovljenja, koja se smješta na početke kršćanskog događaja. Zbornik u prva četiri rada pruža datosti svetopisamskih temelja utjelovljenja i donosi četiri velika biblijska svjedočanstva o utjelovljenju Sina Božjega koje se ostvarilo preko Marije "službenice Gospodnje". Predstavljamo radove:

1. Ivan Karlič, *U Mariji čovječanstvo prihvaća Boga koji postaje čovjekom* (15-30) svojim radom uveo nas je u duboku i iskonsku dimenziju utjelovljenja, trinitarnog događaja, kojemu treba zahvaliti da se Bog stvarno utjelovio u našoj povijesti. Smjestio je mariologiju u povijesno-spasenjski i kristološki okvir, jer je u središtu kršćanske vjere Isus Krist preko koga Bog Otac postaje prisutan i djelatan u svijetu i u ljudskoj povijesti. U tom prostoru jest i Isusova Majka Marija koja je obična ali jedinstvena žena jer zahvaljujući Djevičinu majčinstvu, Bog postaje Emanuel, Bog-s-nama. Marija je uključena u Kristovo poslanje. Ona nije izvan ni iznad Crkve, njezino mjesto je s Kristom i u Crkvi (LG VIII. pogl.). Dotaknuo je i pitanje o Marijinu posredništvu koje još nije došlo do zadovoljavajućeg rješenja. Taj govor do jučer je bio odvojen od Kristova otajstva, a i od Crkve. Od Sabora na ovamo pronašlo je svoje mjesto jer svaka zadaća i Marijino poslanje dolazi od Krista (usp. LG 60; 62; RM 2). Marijino posredništvo treba gledati u jedinom posredništvu Isusa Krista pod vidom služenja Bogu i čovječanstvu, jer je Kristovo

posredništvo kanal milosti i uzrok čovjekova spasenja, isključuje *kolateralno* ili *paralelno* posredništvo. Jedino posredništvo Isusa Krista ne isključuje ljudsku suradnju i doprinos u povijesti spasenja, a svi su ovisni o Njemu, jer je on *causa efficiens* svake božanske milosti. Marija je prihvatila utjelovljenoga Boga i to je njezina suradnja/posredništvo s Bogom Ocem i Kristom posrednikom. Time je njezina suradnja *jedinstvena, jedincata* i *neponovljiva* i ima posebno obilježje. Njegovo razmišljanje o Mariji kao suotkupiteljici i posrednici sigurno zaslužuje pomniju raščlambu. Ipak Mariju ne možemo nazvati svojom Suotkupiteljicom, iako je surađivala s Kristom u otkupljenju ljudskoga roda, a na to je pozvan svaki kršćanin.

108

Karlić raščlanjuje evanđeoske prizore kao stalne znakove Marijine raspoloživosti u kojima se pokazuje kao službenica Gospodnja u službi spasenja. Utjelovljenje predstavlja izvor i temelj jedinoga Kristova posredništva u kojemu je Marija odigrala ulogu od osobite važnosti pristankom i prihvaćanjem. Posebno analizira Lk 1,26-38 s izrazom “puna milosti”. Izraz je Božje dobrohotnosti prema Mariji, a ona zauzima posrednički položaj između Boga i čovječanstva. Osim navještenja i druge zgode “skrivenoga života” (LG 57) govore o pridruživanju Marije njezinu sinu Isusu, posebno Marija na svadbi u Kani (usp. Iv 2,1-11) i Marija pod Isusovim križem (usp. Iv 19,25-27). Ta posrednička uloga uvijek ovisi o suverenom djelovanju Isusa Krista. Ipak Marija se ni na koji način ne može nazivati “otkupiteljicom s Isusom Kristom” (suotkupiteljicom), ali je slobodno pristala i uz njegovu otkupiteljsku žrtvu.

2. Adalbert Rebić, *Marija iz Nazareta prihvaća Sina Božjega u povijesti – svjedočanstvo sinoptičkih evanđelja* (31-41), analizira glavna mariološka mjesta kod sinoptika i pokazuje kako je Marija radosno pristala postati Majkom utjelovljene Riječi. Manje se zadržava na Marku (Mk 3,20-35; 6,2-3) i Mateju (Mt 1,1-16; 1,18-25; 2,1-23), a više na Luki (Lk 1,26-39). Donio je opis anđelova navještenja Mariji, osobito se zadržao na Marijini pristanku da postane majkom utjelovljene Riječi i kako je u vjeri radikalno živjela volju Božju, slušajući riječ Božju i nju opslužujući: “Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi tvojoj!” (Lk 1,38). Autor tumači temeljne biblijske izričaje navještenja i naglašava Lukinu teologiju o navještenju kako Marija prihvaća Riječ u temeljnoj vjeri Božjoj. Naglašava Augustinovu misao kako je Marija prije začela sina Božjega u svom srcu nego

u tijelu (*prius corde quam corpore concipit Filium Dei*). Ona je blagoslovljena jer slušala riječ Božju i nju opsluživala (usp. Lk 11,28). Rebić na Lukinu izvještaju i teološkom smislu Marijina prihvaćanja Sina Božjega gleda ostvareno trinitarno otajstvo te sami događaj ima teološko središte na koje se odnosi cijela povijest spasenja i ispovijesti vjere, jer je to Bog učinio jednom odlukom (*uno eodemque decreto*).

3. Ivan Dugandžić, *Majka, žena, učenica – mjesto i uloga Isusove Majke u Ivanovu evanđelju* (43-60) istakao je kako u ivanovskim mjestima o Majci Isusovoj ima duboke simbolike. Ni mariološko, ni tipološko, ni eshatološko, ni religijsko-povijesno, ni pneumatološko, ni sakramentalno tumačenje tekstova u kojima se spominje Marija ne uspijeva iscrpsti sav teološki sadržaj tih mjesta ako se ne promatraju u širem teološkom kontekstu čitava evanđelja. Kod Ivana se Marija ne pojavljuje svojim imenom nego majkom Isusovom, a Isus je naziva “Ženo”. Kana (Iv 2,1-11) ima bogatu simboliku u kojoj središte nije Marija nego Krist. Jednako se podno križa (Iv 19,25-27) otkriva kristološka perspektiva i ona je posebnost u odnosu na sinoptike. Sinoptici ne spominju Isusovu majku među ženama na Kalvariji, Ivan je posebno izdvaja u društvu s ljubljenim učenikom. Vrhunac su riječi Isusove kojima povjerava majku učeniku, a učenika majci koje imaju dublje teološke razloge.

4. Nela Gašpar, *Pneumatološki vid utjelovljenja (Krist – Duh Sveti – Marija)* (61-81) naglasila je kako je utjelovljenje tajnaključ vjere, koje se zbilo silaskom Duha Svetoga nad Mariju. Istinu ispovijedaju Simboli vjere. Neizmijerna Riječ, druga osoba Presvetoga Trojstva, postala je malena. Isus koji je začet u Djevici snagom Duha Svetoga jest početak novoga čovječanstva, novog oblika opstojnosti. Djevica se nalazi u središtu otkupiteljskog događaja. Ona jamči cijelim svojim bićem novost koju je Bog izvršio. Autorica u prvom dijelu prikazuje otajstvo pomazanja kod krštenja postaje “Krist” a kod utjelovljenja Riječ je postale “Isus”. U drugom dijelu članka u središtu je Duh Sveti i njegova uloga kod utjelovljenja, koje je u Crkvi ključno otajstvo naše vjere. Otajstvo utjelovljenja predstavlja vrhunac Božjeg samodarivanja, samoobjavu Božju i “puninu vremena”. Postati kršćaninom znači biti prihvaćen u taj novi početak, novih ideja, novog etosa i zajednice, a to se zbiva kada Bog Otac šalje u naša srca Duha svoga Sina, Duha posinstva u kojemu kličemo: “Abba! Oče!” (Rim 8,15). Stvaranje se popunjava utjelovljenjem,

a mi kao dionici božanskoga života poprimamo božansku dimenziju. Tako imamo novi život, u kojemu kao dionici otajstva utjelovljenja "imamo pristup k Ocu u jednome Duhu" (Ef 2, 18).

5. Iza biblijskog bloka članaka Zbornik je predstavio vriedne stručnjake koji su obradili temeljna pitanja otajstva utjelovljenja kako se ono tumačilo i vrednovalo kod pojedinih hrvatskih teologa, a jednako tako kako se odrazilo u glazbenim popijevkama, grafičkim ili likovnim prikazima te istine u kojima je utjelovljenje preko Marije imalo posebnu ulogu.

Vlado Košić, *Causa Incarnationis i Bezgrješna Djevica Marija u djelu Franje Ksavera Pejačevića († 1781.)* (83-95) naglasio je kako je Pejačević kao skotist držao da bi se Krist utjelovio i da Adam nije sagriješio. I u nauku o Bezgrješnoj Pejačević je skotist i gotovo 100 godina prije definicije učio da je Marija bez grijeha začeta. Jednako je tako istakao da čovjek nije stvoren za grijeh nego je slika Božja i treba biti bez grijeha. Zbog te njezine uzvišenosti Mariju možemo promatrati kao uzor za sav ljudski rod.

Josip Šimić, *Marijino bogomajčinstvo u promišljanju Karla Balića – ekumenski vid* (97-112) upozorio je na izvore Balićevih polazišta, osvrnuo se na marijanske dogme, njegov odnos prema njima te ekumenske stavove kod protestanata, anglikanaca, episkopalaca i pravoslavnih: uspostavio je ekumenske sekcije i ekumenske deklaracije u okviru marioloških i marijanskih kongresa. Iz svega proizlazi kako je Balić bio osjetljiv na gledišta drugih kršćana nekatolika. Dvije marijanske dogme Bezgrješno začće i Uznesenje izazvale su krizu u zapadnih odijeljenih kršćana ali i porast proučavanja marijanske tematike čiji će rad doprinijeti teološkom skladu koji će Mariju predstaviti kao prvu Kristovu suradnicu.

Zdenko Tomislav Tenšek i Andrea Filić, "*Marija prihvaća utjelovljenje Sina Božjega u vjeri*" – u misli Tomislava Janka Šagi-Bunića (113-138) njihov zajednički rad temelji se na osnovi objavljenih i neobjavljenih propovijedi te drugih marioloških spisa na kojima su nastojali prikazati mariologiju Tomislava Janka Šagi-Bunića pod vidom Marijine uloge u spasotvornom otajstvu čudesne razmjene između Boga i ljudi. U vječnom planu Božjem Marija je od vjekova zamišljena i bit će u njoj ostvareno sjedinjenje božanske i ljudske naravi koje će Sin Božji ostvariti svojim utjelovljenjem. Ona predstavlja, prema Šagi-Buniću, čitavo čovječanstvo pa i kozmos koga Bog utjelovljenjem želi pobožanstveniti. Marija nije samo majka Sina Božjega nego i potencijalna majka svih sinova i kćeri Božjih. Sada nastavlja majčinsku

ulogu za sve ljude i privodi ljude u Očev dom snagom Duha Svetoga skupa sa svojim Sinom.

Marijan Biškup, *Otajstvo utjelovljenja u spisima nekih hrvatskih dominikanaca* (139-150) od brojnih hrvatskih dominikanaca koji su pisali o utjelovljenju koje se ostvarilo Marijinim slobodnim i dragovoljnim prihvaćanjem Božjega autor nam predstavlja četvoricu. Božji poziv da Marija postane Majkom Božjom najčešće se nalazi u njihovu razlaganju prvog otajstva radosne krunice. Ta četvorica dominikanaca su: Arkandeo Gučetić Oblišić (†1610.), Vinko Marija Gučetić (†1771.), Augustin Đurđević (†1874.) i Jordan Viculin (†1944.). Svi oni na svoj način naglašavaju kako je druga božanska osoba, vječna Riječ, postala tijelo, nastanila se u Mariji i kako je tim započelo ostvarenje Božjega plana spasenja čovjeka.

Bruno Pezo, *Hrvatski latinisti i otajstvo utjelovljenja* (151-163) osvjetlio je otajstvo utjelovljenja u djelima četvorice hrvatskih latinista: Jakova Bunića, Karla Pucića, Ignjata Đurđevića i Brna Džamonjića. Oni nisu vrsni i poznati teolozi nego iz vjerničke perspektive iznose svoje osjećaje, ali slijede svetopisamsku poruku i nauk Crkve o Navještenju i Kristovu rođenju.

Petar Lubina, *Otajstvo utjelovljenja u hrvatskim marijanskim svetištima* (165-188), upoznao nas je s hrvatskim marijanskim svetištima i ukazao kako se u njima slavi otajstvo utjelovljenja. U središnjem dijelu njegova rada razlaže se uloga marijanskih svetišta u navještanju evanđelja i prihvaćanje Krista i njegova djela. Posebno je naglasio hodočašća u kojima se događa tajanstveni susret između Krista i čovjeka. On zaključuje da ta svetišta i danas obnavljaju vjeru u Kristovo utjelovljenje, u kojima Majka utjelovljene Riječi i danas pruža svima Sina Božjega kao Spasitelja i Otkupitelja.

Tomislav Filić, *Blažena Djevica Marija u hrvatskim katekizmima krajem XX. stoljeća (s posebnim osvrtom na otajstvo utjelovljenja)* (189-212) analizira govor o Mariji u katekizmima koje je odabrala Biskupska konferencija hrvatskog jezičnog područja. Ti katekizmi imaju četiri usmjerenja: biblijsko, liturgijsko, ekumensko i antropološko prema Pobudnici Pavla VI. "Marias cultus". Prisutna je velika zastupljenost biblijskih tekstova i prikaz Marijine osobe i lika u govoru o utjelovljenju. Marija je prisutna ne samo u otajstvu utjelovljenja nego i u važnijim trenucima povijesti spasenja i nosi ga drugima da bi se Krist rodio i u njihovim srcima. Novi naraštaji moći će u ovih sedam kate-

kizama upoznati Mariju i prema njoj imati prikladno i ispravno štovanje.

S. Cecilija Pleša, *Otajstvo utjelovljenja u popijevkama marijanskog obilježja iz pjesmarice pavlinskog zbornika iz godine 1644.* (213-235) donosi analizu zanimljivih primjera višestrukog pristupa raznim marijanskim pjesmama nadahnutim utjelovljenjem, navještenjem i Kristovim rođenjem. Najviše je analiziranih adventskih i božićnih pjesama osobito kajkavske glazbene i kulturalne baštine iz tog zbornika, a on može poslužiti kao predmet daljnjih raznovrsnih znanstvenih i kulturalnih istraživanja.

Hrvojka Mihanović-Salopek, *Lik Bogorodice u djelu Porta coeli et vita aeterna (1678.) fra Ivana Ančića* (237-253) obradila je otajstvo utjelovljenja u Ančićevu duhovno-asketskom djelu koje je napisano u štokavskoj ikavici. Posebno je zanimljiv dio knjige koji analizira Zdravomariju. Kao temeljni razlog Marijine savršenosti istaknuto je Ančićevo razmišljanje o Marijinu bogomajčinstvu. Nije zaboravljeno istaći kako je kod Ančića bilo propovjedničke pretjeranosti koja je prisutna i u drugim dijelovima Europe.

Nevenka Nekić, *Navještenje u grafičkim listovima Martina Rote Kolunića (†1583.)* (255-270) uprisutnila nam je majstora bakroreza, Šibenčanina Kolunića koji je uglavnom djelovao u Veneciji, Beču i Pragu i pripada istaknutim hrvatskim slikarima-grafičarima. Nekić je opisala prizore navještenja u dvama njegovim bakrorezima. Oba prikazuju navještenje, iako njegovo djelo sadrži drugu tematiku. Nažalost, ni jedna se od tih grafika ne nalazi u Hrvatskoj nego u Beču i u Rimu.

Marija Mirković i Vitomir Belaj, *Likovni prikazi i predaje o Nazaretskoj kućici* (271-307) svratili su pozornost na ikonografsku tipologiju kuće navještenja Marijina u hrvatskoj likovnoj umjetnosti počevši od mozaika iz VI. st. u Eufrazijevoj bazilici u Poreču i utjecaja nazaretske kućice na likovnu umjetnost i njezine povezanosti s crkvom u Asizu i otokom Krkofom. Likovni prikazi ne odražavaju izgled izvorne kućice navještenja nego stvarno trenutno stanje u Nazaretu. Ovaj je rad spoj dvaju referata izloženih u hrvatskoj sekciji kongresa u Rimu radi bolje preglednosti iste tematike. Legende koje postoje o Nazaretskoj kućici vrijedne su pažnje i istraživanja, ali ne bi smjele, ukoliko su legende, umanjiti štovanje prema Mariji i njezinoj ulozi u spasenjskom Kristovu djelu.

Na kraju knjige Petar Lubina, *Pregled hrvatske marijanske bibliografije. Prilog za god. 2000.-2003.* (309-438) donosi iscrpan pregled marijanske bibliografije iz naznačenog vremena, a naj-

više donosi sadržaje određenih glasila marijanskih svetišta, te knjiga i brošura. Vrijedne članke objavili su hrvatski mariolozi u zborniku koji je posvećen fra Pavlu Meladi, dugogodišnjem tajniku Papinske marijanske akademije u Rimu ili prijevod Mariologije J. Galota te skripta V. Košića. U tom popisu naći ćemo tumačenja pojedinih marijanskih otajstava meditativnog sadržaja. Stručniji bogoslovni časopisi rijetko obrađuju marijanska pitanja, dok druga glasila to čine prigodično.

Radi boljeg i korisnijeg snalaženja Zbornik je donio i *Imensko kazalo* (439-446). Ovaj nam Zbornik u svom sadržaju i načinu osvjetljavanja tajne utjelovljenja može poslužiti kao uzor ozbiljnoga istraživanja i rada kako na biblijskom planu a tako i u živoj stvarnosti hrvatskoga naroda kako se ta tajna prenosila riječju, pismom i umjetničkim izražajem.

Što je utjelovljenje i kako se prema njemu trebamo odnositi reći će nam sv. Maksim Priznavaoc i s njim ćemo završiti prikaz Zbornika: "Zato Bog postaje potpunim čovjekom, ne izuzimajući ništa što spada na ljudsku narav, osim grijeha (a grijeh zapravo i ne spada na našu narav)... Veliko otajstvo božanskog utjelovljenja ostaje uvijek otajstvom. Na koji je način Riječ u tijelu bitno vlastita osoba i na koji način, kao vlastita osoba, sva bitno opstoji u Oca? Na koji je način ta ista Riječ u isti mah po naravi sva Bog, a opet postade po naravi sva čovjek? I ništa joj ne manjka ni od jedne ni od druge naravi, ni od božanske po kojoj je Bog, ni od naše po kojoj postade čovjekom. Ta otajstva može shvatiti samo vjera, koja je temelj i potporanj za ono što nadilazi svaku mogućnost naših osjetila i razuma". (Sv. Maksim Priznavalac, *Capita quinquies centena*, u PG 90, 1182-1186).

Čestitka HMI što je uspio predstaviti javnosti svoje radove i osvjetlati lice naše teološke kulture i na međunarodnoj razini preko vrijednih stručnjaka.

Stjepan Čovo